

UDK 262.146(474.5)(092)
266(474.5)(091)(01)

Mažosios Lietuvos misionieriai evangelikai: pagal publikacijas lietuvių 1832-1889 m. periodinėje spaudoje

Jūratė BLAŽEVIČIŪTĖ

Bibliografijos ir knygotyros centras, K. Sirvydo 4, 2600 Vilnius

Lietuvių periodinės spaudos ištakos yra sietinos su Vokietijos ir Prūsijos misijų draugijų veikla. Periodinis leidinys „Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų“ (pradėtas leisti 1832 m.), taip pat „Pasiuntinystės laiškelis, arba Bitelė ant pasiuntinystės lauko“ (leistas 1875-1907 m.) buvo skirti vien tik misijų tematikai.

Pirmaisiais „Nusidavimų apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų“ leidimo metais tai buvo Karaliaučiaus misijų draugijos leidinio „Königsberger Missionsblatt“ tekstų vertimas į lietuvių kalbą. Vėliau šalia verstinių atsiranda ir originalių straipsnių. Rašoma apie evangelikų misijų veiklą įvairiose pasaulio šalyse, skelbiamos žinios apie Azijos, Afrikos, Amerikos žemynus, įvairių tautų etnografiją ir kt. Spausdinama medžiaga, paimta iš misionierių darbo ataskaitų ir jų laiškų vyresnybei arba artimiesiems bei draugams. „Nusidavimuose apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų“ (1876 m. Nr. 8) paskelbtas Vakarų Europos ir Afrikos žemėlapis lietuvių kalba yra pirmasis lietuviškas kartografijos spaudinys.

Rengiamame leidinyje „Lietuvos bibliografija. Serija C. Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos, 1832-1889 m.“ yra skyrelis „Lietuvių kilmės misionieriai“, paskatinęs susidomėti publikacijų autorių ar veikėjų personalijomis. Šiame skyrelyje yra 52 bibliografiniai įrašai (žr. publikacijų sąrašą). Per aptariamą laikotarpį mus dominančių straipsnių daugiausia išspausdinta „Nusidavimuose apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų“ ir „Lietuviškoje ceitungoje“. Ankstyvosios publikacijos yra abstraktesnės, jose daugiau didaktikos ir „Dievo žodžio“, vėliau jų turinys kinta - daugiau etnografinės, geografinės, politinės informacijos, asmeninių motyvų.

Misionieriai - išskirtinė socialinė grupė, kurios nariai, įgiję specifinį išsilavinimą, iškeldavo į egzotiškus kraštus dirbti evangelizacijos darbą. Dažnas jų nebegrįzdavo į gimtąjį kraštą, kiti, nugalėję tolimos kelionės sunkumus, retkarčiais apsilankydavo tėviškoje ir iškeldavo atgal, dar kiti, grįžę „pataisyti sveikatos“, čia ir pasimirdavo arba pasilikdavo politinių aplinkybių priversti.

Mūsų aptariamam metu Vokietijoje misionierius iš Mažosios Lietuvos rengė trys mokyklos: J.E. Gosnerio misijų draugijos bei H.T. Vangemano misijų draugijos Berlyne ir Reino misijų draugijos Vupertalyje. Neturtingiems lietuvių jaunuoliams tai buvo bene vienintelė galimybė įgyti aukštesnį išsilavinimą, išmokti svetimų kalbų ir pamatyti egzotiškus kraštus.

Kandidatai į misionierius privalėjo mokėti vokiečių kalbą (jei mokėsi Anglijos mokyklose - anglų). Jie turėjo pateikti šiuos stojimo dokumentus: tėvo ar globėjo leidimą, kunigo ar „kito Dievo bijančio vyro“ rekomendaciją, krikšto metrikus, sveikatos pažymėjimą („ženklą nuo daktaro“), autobiografiją, kurioje reikėjo nurodyti pasirinkimo motyvus. Amžiaus cenzas 20-25 metai. Būsimieji misionieriai mokėsi lotynų, hebrajų, graikų ir kelių kitų kalbų. Vietinių kalbų misionieriai mokydavosi jau atvykę į savo darbavietes. Misijų stotyse jie steigė mokyklas, amatų kursus, kuriuose mokytojavo patys ir jų žmonos, tarp čiabuvių skleidė agronomijos žinias.

Misionieriai labai aktyviai bendradarbiavo lietuvių periodinėje spaudoje. Jų ir jų žmonių paskelbtuose laiškuose gausu etnografinės, gamtamokslinės ir filologinės medžiagos.

Skelbiamuose misionierių kelionių dienoraščiuose („dieninės knygos“) arba laiškuose iš tarpinių kelionės vietų (pavyzdžiui, iš išvykimo uostų - Roterdamo, Londono) yra gausybė pažintinės medžiagos, pasakojančios apie aplankytas vietas, kelionės būdą, kelionės kasdienybę. Publikacijose apstu faktografinės medžiagos, pasitaiko publicistikos elementų, o kai kurių autorių medžiaga prilygsta grožinės literatūros kūriniams, kuriuos ir šiandien skaityti įdomu (pavyzdžiui, A. Krulčiko Londono miesto aprašymas).

Atvykę į vietą, jie periodiškai siunčia ataskaitas savo misijų draugijai. Skelbiamose ataskaitų ištraukose gausu misijos gyvenimo faktų ir kasdienybės, be to, atsispindi ir tose pat vietovėse veikiančių „konkuruojančių“ konfesijų gyvenimas (katalikų, musulmonų ir kt.). Per religinio darbo prizmę labai gerai galima susipažinti su vietos gyventojų („pagonų“) religija, genčių papročiais, konfliktais ir karais.

Mažosios Lietuvos misionieriai evangelikai: pagal publikacijas lietuvių 1832-1889 m. periodinėje spaudoje

Misionieriai atvyksta ir dirba konkrečioje valstybėje su jos vyriausybinių institucijų žinia, todėl ataskaitose neaplenkti ir valstybės politikos klausimai. Žinoma, tai nėra išsamios studijos, tačiau gretinant skelbiamus faktus ir aprašymus galima susidaryti nuomonę apie kraštą ir valstybę, kurioje misionierius dirba.

Laiškuose giminaičiams, likusiems tėviškoje, daugiau asmeniškų motyvų, misionierių gyvenimo buitines vaizdų. Šiuose laiškuose lietuviams prašomi šelpti misijas (pavyzdžiui, Mažosios Lietuvos gyventojai sudėjo pinigus J. Kikiliui - arkliui pirkti, E. Švelniui - misijos bažnyčios varpui). Kad misionierių publikacijos tikrai patraukdavo skaitytojų dėmesį, liudyta ir toks faktas: 1879 m. M. Genys (Didlaukių giminaitis ar draugas, likęs gimtinėje) „Lietuviškoje ceitungoje“ yra priverstas atremti skaitytojų priekaištus, esą misionieriai Indijoje „kviečių duonos valgo“, ir aiškinti: „ką aš dar man anie pykstantieji atsakys, kad aš jiems pasakysiu, kad ten rugių neauga. Prie to ir kviečiai, iš kurių miltų jie sav duoną kepa[...] turkiškieji, arba kaip juos vokiškai „mais“ vadina.“

Žinios apie pačius misionierius yra gana skurdžios. Apie vienus duomenų daugiau, apie kitus, anksčiausiai išvykusius, vos užsimenama. Visi toliau išvardinti misionieriai mokyti ir į misijas išvyko per Karaliaučiaus misijų draugiją ir yra kilę iš Mažosios Lietuvos. 1832 m. metinėje draugijos ataskaitoje minima, kad nėra išvykusių „pasuntinių lietuvininkų dar nei vienas“. Neabejotinai lietuvių kilmės yra visi misionieriai, minimi publikacijų sąrašo straipsniuose (išskyrus K. Albrechtą). Apžvalgoje paminėti K. Renius ir G. Švarcas apibūdinami kaip „gimę prūsai“, J. F. Budleris - „vienas tųjų, apie kuriuos sakyti galim: tai mūsų pasiuntiniai“, A. Krulčikas yra lenkų tautybės, bet visi jie kilę iš Karaliaučiaus krašto ir Mažosios Lietuvos.

Lietuvių kilmės misionieriai

Kardelis ALBRECHTAS
1819 10 20 - 1884 10 26

Lietuvių kalbos išmoko mokykloje, „kurioje vokiškai bei lietuviškai buvo mokinama“, ten pat buvo mokytojo padėjėjas. 1839 m. atvyko į Klaipėdą, tapo baptistu. Jis vadinamas „pirmuoju lietuviškuoju baptistu pasiuntiniu“, tačiau nebuvo misionierius mūsų dabar suvokiama prasme - nebuvo išvykęs į jokią misiją, evangelizavimo darbą dirbo keliaudamas per Mažąją Lietuvą ir skelbdamas Dievo žodį lietuviškai - lietuviams. Jį reikėtų vadinti tiesiog Mažosios Lietuvos baptistų pamokslininku. Mirė Tilžėje.

Karlas BRAUNAS
g. 1828 m.

Nuo 1853 m. mokėsi Berlyne, iš ten rašydavo F. Kuršaičiui, matyt, pažinojo J. F. Kelkį, nes prašo Kuršaitį

perduoti „labas dienas“. F. Kuršaitis taip jį apibūdina: „jo kalba, o rodos ir širdis, visai lietuviška“. 1860 m. K. Braunas išvyko į Šiaurės Ameriką ir gavo vokiečių emigrantų parapiją Viskonsinc. Tai buvo indėnų genčių apgyventa teritorija, todėl visai tikėtina, kad „Naujojo keleivio“ (1880 m. Nr. 7) pateiktų indėnų giesmių fragmentai į lietuvių kalbą yra jo versti.

Johanas Frydrichas BUDLERIS
g. 1818 m. Karaliaučiuje

Mokėsi Reino misijų draugijos mokykloje Vupertalyje. Į misijas Afrikoje išvyko 1837 m. Savo laiške jis rašo: „Jei nebūčiau pasiuntinis pagonų žemėje, tai rasi mokitojis Lietuvoj būčiau...“. Paskutinė aptariamojo laikotarpio publikacija pasirodė „Keleivyje iš Karaliaučiaus“ 1854 metais.

Dovydas DIDLAUKIS
1832-1897

Į Indiją išvyko 1864 metais, pradėjo dirbti Ranči, ten mokėsi kalbos. 1877 m. lankėsi Klaipėdoje, buvo „primiršęs gimtą kalbą“. Jam yra skirta M. Šapalo giesmė „Rupik, rupik su vienybe...“. Laiškus dažnai pasirašo kartu su Marija Didlaukiene (greičiausiai antrąja žmona, nes 1875 m. yra pranešama apie pasiuntinio žmonos Didlaukienės mirtį). Marija Didlaukienė mokytojavo misijų mokyklose. Didlaukiai užrašinėjo giesmes vietos gyventojų kalba, kelios jų eilutės yra paskelbtos kartu su lietuvišku vertimu. Jie turėjo kelis vaikus, sūnus Dovydas 1888 m. buvo išsiųstas į Berlyną, misionierių mokyklą, kurioje nuo 1884 m. mokėsi ir kitas sūnus Benjaminas, 1889 m. jau mokytojavo Kalinovuose (greičiausiai Kalinove, Samboro pav., Lenkijoje, nes ten tuo metu buvo gausi vokiečių kolonija).

Martynas DOBLYS

Kilęs iš Švepeliių, Klaipėdos a. 1882 m. išvyko į Australiją, nuo 1886 m. dirbo Naujojoje Gvinėjoje, iš ten rašė Mažojoje Lietuvoje likusioms seserims. Paskutinis aptariamojo laikotarpio laiškas paskelbtas spaudoje 1888 m.

Jonas KIKILIUS
1849 05 18 - 1907 04 21

Gimė Vilkmedžiuose, Saugų parapijoje. Į Pietų Afriką iš Berlyno išvyko 1880 m. birželį, prieš tai apsilankęs gimtinėje. Pirmuosius metus praleido Amalienšteino misijoje, besimokydamas olandų kalbos. Nuo 1882 m. dirbo Herbetsdale, mokytojavo - dėstė anglų ir olandų kalbas. Nuo 1885 m. laiškus pasirašo su žmona - Elžbieta Kikiliene. Susirašinėjo su Karaliaučiaus vyskupo žmona H. Hofheinc, kitus laiškus siuntė tiesiai į „Lietuvišką ceitungą“. Yra

giesmių „Jau dalyką tu man davei...“ ir „Kaip iki šiol mane...“ autorius.

Adomas KRULČIKAS
1826 - 1872 08 03

Kunigas iš Kurkių (Kurkovas, Lenkija) „Mozūrų kampe, sūnus lenkiško ūkininko“. Iškunigavęs 6 metus, į Kiniją išvyko 1860 m., - „pirms yra sykis, kad iš jūsų provincio kunigas savo parapiją palikęs, iškeliauj...“. Mirė Honkonge.

Kristupas LOKYS
1860 12 08 - 1921 06 27*

Gimė Nelaimiškiuose, Tilžės a. Mažosios Lietuvos spaudos darbuotojas, knygų vertėjas ir leidėjas, nacionalinio judėjimo dalyvis. Baigė J.E. Gosnerio misijų draugijos mokyklą, į Indiją išvyko 1888 m. spalio 25 d. Pradžioje dirbo D. Didlaukio misijoje Ranči (Bengalijoje). Gerai mokėjo hindi, mindari ir gauvari kalbas. Į Lietuvą grįžo 1914 m. ir dėl karo į misijas jau nebeišvyko. Kunigavo Vanagų parapijoje.

Kardelis RЕНИUS
1791-1838

Vienas pirmųjų misionierių, išvykęs apie 1822 metus, dirbęs Rytų Indijoje, ten ir mirė, sulaukęs 47 metų. Prieš išvykdamas gyveno Bakmano dvare prie Klaipėdos. Matyt, buvo žinomas ir nusipelnęs asmuo, nes J.F. Kelkis vyresnysis, Reniui mirus, 1839 m. jam dedikavo giesmę „Taigi jau miegok...“, kuri antrą kartą publikuota 1860 metais.

A. SIMONAITIS
1842 08 03 - 1886 04 20

Gimė Kregždėnuose, Lauksargių parapijoje. Mokėsi Reino misijų draugijos mokykloje Vupertalyje, 1873 m. išsiųstas į Sumatrą. Išmoko vietos gyventojų kalbą, 1875 m. gavo parapiją. 1881 m. vedė, pradėjo sirgti plaučių uždegimu, nusilpo. Mirė Europoje nuo džiovos.

Kristupas STULGAITIS
1860 03 23 - 1888 03 18

Gimė Lodiškiuose. Į Afriką išvyko 1887 m. rudenį, jo laišakai adresuoti Mažojoje Lietuvoje gyvenančiai seseriai. Matyt, kad gyvenimo Afrikoje sąlygos buvo jam itin nepalankios, nes po metų mirė.

* A. Juška knygoje „Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI-XX amžiuje“ (p. 327) klaidingai nurodo K. Lokio gimimo metus (1885).

Gotlybas ŠVARCAS
1800 - 1859 02 01

Buvo „kurpsiuovys“ Karaliaučiuje. 1822 m. įstojo į misionierių mokyklą Berlyne, 1828 m. per Roterdamą išvyko į Indoneziją ir nuo 1832 m. misionieriavo Celebeso saloje. Vedęs mulatę, naudojosi jos, kaip vertėjos, paslaugomis, vėliau pats išmoko kalbą.

Erdmonas ŠVELNIUS
1841 12 02 - 1910 05 06

Gimė Lutkuose, Šakūnų parapijoje, Pakalnės a. 1872 m. išvyko į Pietų Afriką, dirbo Transvalyje, misijoje „Tsakoma“. Žmona - Dorotėja Švelnienė, šeima augino keturis sūnus, visi tapo misionieriais Afrikoje, vienas jų vardu Teodoras, dukra ištekėjo už misionieriaus Gyzekės. E. Švelnius susirašinėjo su Frydrichu Kuršaičiu, Kristupu Butkeraičiu. Už Mažojoje Lietuvoje surinktus pinigus nuliedino ir pakabino varpą misijos bažnyčioje.

Kristupas URŠAITIS

Apie 1864 m. mokytojavo Stulbeikiuose ir Klaipėdoje, 1886 m. mokėsi Londone, buvo vadinamas „žydų pasiuntiniu“, dirbo 1880 m. Berlyne, 1884 m. Jeruzalėje.

Jokūbas LABRENČIUS

Į Afriką išvyko 1877 metais. 1881 m. iš Transvalio apie misijas rašo S. Labrencas. Žinant to meto paprotį vaikus krikštinti keliais vardais, galima būtų manyti, kad tai Jacobas Labrencas, 1934 m. atvykęs į Pagėgių parapiją ir kunigavęs „iki pat 1944 m. pabaigos“, tačiau to patvirtinti negalima.

Prie misionierių kai kurie literatūros šaltiniai priskiria ir Martyną KETURAKAITĮ. Tačiau jis tik ketino išvykti į Rytų Indiją, net atsiveikimo laiškus spausdino, tačiau į misijas niekada neišvyko. Nuo 1880 m. jis kunigavo Lietuvoje - Kretingoje, Telšių a., vėliau išvyko į JAV, tačiau anaipol ne kaip misionierius.

Be jau paminėtų asmenų, informacija apie kuriuos paremta 1832-1889 m. publikacijomis, reikėtų išvardyti 1914 m. Vangemano misijų draugijos metinėje ataskaitoje surašytus „mūsų pasiuntinius iš Lietuvos“. Joje, be jau žinomų, nurodomi:

Jurgis GREŠAITIS (Grešatis). Gimė 1883 m. kovo 1 d. Mielkiemyje, Stalupėnų a. Nuo 1908 m. dirbo Pietų Kinijoje. 1914 m. taisė sveikatą Berlyne.

Endrikis GRIGUŠYS. Gimė 1865 m. lapkričio 6 d. Gargžduose, Telšių a., mirė 1896 m. Rytų Afrikoje.

Dovis JURKAITIS (Jurkatis). Gimė 1879 m. rugsėjo

21 d. Naujuosiuose Argininkuose, Tilžės a. Nuo 1909 m. dirbo Pietų Afrikoje.

J. KALVAITIS (Kalvatis). Gimė 1878 m. kovo 27 d. Rukuose, Pakalnės a. Nuo 1912 m. dirbo Rytų Afrikoje. Martynas KIBELKA. Gimė 1884 m. gruodžio 30 d. Piauluose, Priekulės parapijoje. Nuo 1909 metų dirbo Rytų Afrikoje.

Jonas KILIUS (Killus). Gimė 1876 m. gegužės 31 d. Šilininuose, Priekulės parapijoje. Nuo 1902 dirbo misijoje „Noivangemanshof“ Rytų Afrikoje, 1914 m. buvo atvykęs pailsėti į Mažąją Lietuvą.

Kristupas ŠERNIUS (Šernus). Gimė 1886 m. kovo 6 dieną. 1913 m. iš Mockių, Kintų parapijos, išvyko į Rytų Afriką.

Vilius TAURAITIS (Tauratis). Gimė 1868 m. birželio 23 d. Kutkūnuose, Gumbinės a. Mirė 1909 m. balandžio 15 d. Pietų Afrikoje, misijoje „Arkona“.

Martynas VANAGAS (Vannags). Gimė 1885 m. spalio 21 d. Grumbliuose, Priekulės parapijoje. Nuo 1910 metų dirbo Pietų Kinijoje.

Vangemano misijų draugijos ataskaitoje taip pat išvardyti misijų mokyklos 1914 m. mokiniai „jaunikaičiai iš Lietuvos“: G. Kuncas, Mikis Kavolius (Kavole), Endrikis Gailius (Gailus), Jonis Mackus (Matzkus), Jurgis Jakštaitis, Mikis Jakšys (Jakšies).

Publikacijų sąrašas

1. Afrika : [apie J. Kikilių, E. Švelnių, K. Stulgaitį] // Pasiuntinystės laiškelis. - 1888, Nr. 1/2, p. 13-14.

2. Apie brolių Symoneitį : [ištrauka iš Vupertalio misijų draugijos pranešimo apie A. Simonaičio darbą Sumatros s.] // Naujasis keleivis. - 1883, jan. 26 (Nr. 4), p. 25-26.

3. „Apie pasuntini Symoneiti [A. Simonaitį] ant salos Sumatra [...] šitaipo pasakojama...“ // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1885, aug. 25 (Nr. 34), p. 2.

4. Br. Kikillus Herbetsdale : [apie J. Kikilių, Afrika / parengė C.J.S.] // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1886, Nr. 2, p. 14-15.

5. Braunas, Karlas. Gromatos lietuviško Evangelijos pasuntinystės mokintinio iš Berlyno / Karl Braun ; [su F. Kuršaičio priedais] // Keleivis iš Karaliaučiaus. - 1854, jun. 14 (Nr. 24), p. 94-95; jul. 5 (Nr. 27), p. 108.

6. Braunas, Karlas. Pasiuntinio Brauno gromata iš [Šiaurės] Amerikos / Karl Braun ; [su F. Kuršaičio priedais]. - Antr. skirtingos // Keleivis iš Karaliaučiaus. - 1860, okt. 16 (Nr. 42) - nov. 6 (Nr. 45); 1861, maji 21 (Nr. 21), p. 82-83; 1863, sept. 15 (Nr. 37), p. 145-147; 1864, jun. 7 (Nr. 23), p. 89-90.

7. Didlaukienė, Marija, Didlaukis, Dovydas. Gromata musu mielo brolio pas. Didlaukio : [laiškai iš Rytų Indijos] / Maryke ir Dovydas Didlaukys ; [su F. Matukaičio (1879, Nr. 28) ir

M. Genio (1880, Nr. 1) priedais]. - Su giesmių hindi ir liet. k. fragm. // Lietuviška ceitunga. - 1879, jan. 28 (Nr. 4), p. 2-3; febr. 4 (Nr. 5), p. 2; jul. 15 (Nr. 28), p. 3; 1880, jan. 6 (Nr. 1), p. 3.

8. Genys, Mykolas. „Nro. 28 šioje ceitungoje buvo...“ : [apie D. ir M. Didlaukius, Indija] / M. Gennys // Lietuviška ceitunga. - 1879, dec. 2 (Nr. 48), p. 4.

9. Didlaukis, Dovydas. Apie kelonę musų m. br. D. Didlaukio į Indiją / Dovydas Didlaukys ; [su J.P. priedais] (1884, Nr. 10)]. - Antr. skirtingos // Lietuviška ceitunga. - 1878, okt. 29 (Nr. 44), p. 3; 1884, merč. 4 (Nr. 10), p. 1-3; merč. 11 (Nr. 11), p. 1-2; 1889, apr. 30 (Nr. 18), p. 1.

10. Didlaukis, Dovydas. Gromata pasiuntinio brolio Didlaukio iš Rytų Indijos / D. Didlaukys ; [su A. Einaro priedais] // Keleivis broliams lietuvininkams žinias parnešas. - 1883, aug. 24 (Nr. 21), p. 122-123.

11. Didlaukis, Dovydas. Gromata pasiuntinio Didlaukio iki musų sekreterio : [laiškai iš Rytų Indijos] / D. Didlaukys. - Antr. skirtingos // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1882, Nr. 12, p. 90-91; 1884, Nr. 2, p. 14-16; Nr. 3, p. 18-20; 1885, Nr. 1, p. 6-7; 1889, Nr. 3, p. 18-24; Nr. 10, p. 74-76.

12. Didlaukis, Dovydas. Gromata pasiuntinio Didlaukio rašėjui pasuntinystės draugystės Karaliaučiuje : [laiškai iš Rytų Indijos] / D. Didlaukies. - Antr. skirtingos // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1884, apr. 20 (Nr. 18), p. 2; 1889, apr. 16 (Nr. 16), p. 1; jul. 19 (Nr. 29), p. 2.

13. Didlaukis, Dovydas. Pasiuntinio Dedlaukio gromata [iš Rytų Indijos] // Keleivis iš Karaliaučiaus. - 1865, okt. 3 (Nr. 40), p. 157-158.

14. Didlaukis, Dovydas. Smertis pačos musų pasiuntinio Didlaukio [Rytų Indija]. - Aut. nurodytas tekste // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1875, Nr. 4, p. 26-28.

15. Doblis, Martynas. Apie pasuntinį brolių [M.] Doblį [Australija / su Kl. rašėjo (A. Einaro) priedais] // Naujasis keleivis. - 1882, dec. 22 (Nr. 51), p. 344-345.

16. Doblis, Martynas. Gromata pasuntinio Doblis iš Australijos / Martins Doblis // Keleivis broliams lietuvininkams žinias parnešas. - 1883, apr. 6 (Nr. 1), p. 2-3; apr. 20 (Nr. 3), p. 12.

17. Doblis, Martynas. Gromata pasuntinio Doblis iš Svepečių Klaipėdos parapijos jo švogarui rašyta : [laiškas iš Australijos : su redakcijos priedais] // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1888, Nr. 3, p. 19-20.

18. Doblis, Martynas. Iš gromatų pasuntinio Mart. Doblis [Australija] // Lietuviška ceitunga. - 1882, dec. 26 (Nr. 52), p. 3; Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1883, jan. 2 (Nr. 1), p. 2.

19. Doblis, Martynas. Mano kelone i Australije / pasuntinis brolis Martins Doblis // Lietuviška ceitunga. - 1883, merč. 27 (Nr. 13), p. 2-3.

20. Doblis, Martynas. Pasuntinys Doblies : [laiškai iš Australijos : su redakcijos priedais] / Martin Doblies. - Antr. „Lietuviškoje ceitungoje“: Pasiuntinis Doblis // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1886, merca 9 (Nr. 10), p. 1; Lietuviška ceitunga. - 1886, merca 9 (Nr. 10), p. 1-2.

21. Einaras, Adomas. Pasiuntinis brolis [K.] Stulgaitis [Pietų Afrika] / Eynars // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1887, merca 8 (Nr. 10), p. 2.

22. Geresnis garsas : [apie J. Kikilių, K. Lokį] // Pasiuntinystės laiškelis. - 1889, Nr. 1/2, p. 12-13.

23. „Iš vienos gromatos nuo pasiuntinystės mokinio Jono Kikiliaus [...] pareit mums ta žinė...“ : [apie paramą E. Švelniui, Pietų Afrika] // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1878, Nr. 11, p. 85.

24. Jedinaitis, Kristupas. Indijos pasiuntinis ant kelionės / K. Jedinatis ; [su D. Didlaukio laiškų fragmentais] // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1882, Nr. 10-12; 1883, Nr. 2, p. 10-15; Nr. 3, p. 18-21.

25. Kikilius, Jonas. Gromata brolio pasiuntinio Jonio Kikiliaus : [laiškai iš Pietų Afrikos] / Kikillus ; [su Fr. M.-P. (F. Matukaičio) priedais (1880, Nr. 33)]. - Antr. skirtingos // Lietuviška ceitunga. - 1880, jun. 15 (Nr. 24), p. 1-2; aug. 17 (Nr. 33, beilage) - aug. 31 (Nr. 35, beilage); 1881, dec. 27 (Nr. 52), p. 2-3; 1882, merca 28 (Nr. 13), p. 1-2; okt. 10 (Nr. 41), p. 4; 1883, aug. 28 (Nr. 35), p. 3-4; 1885, jun. 2 (Nr. 22), p. 1-2; 1886, meiji 11 (Nr. 19), p. 1-2; 1887, febr. 15 (Nr. 7), p. 3.

26. Kikilius, Jonas. Gromata pasiuntinio brolio Kikiliaus iš Petinės Aprikos / Jons Kikilius // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1883, aug. 21 (Nr. 34), p. 2-3; Keleivis broliams lietuvininkams žinias parnešas. - 1883, aug. 31 (Nr. 22), p. 128-129; sept. 28 (Nr. 26), p. 156.

27. Kikilius, Jonas. Iš gromatos pasuntinio Kikiliaus [Pietų Afrika] / J. Kikillus. - Pagerinimas [Klaidų atitais.]: 1882, okt. 27 (Nr. 43, pridėta), p. 291 // Naujasis keleivis. - 1882, jun. 2 (Nr. 22), p. 144; okt. 13 (Nr. 41), p. 273-274; 1883, merca 23 (Nr. 12), p. 77.

28. Kikilius, Jonas. Maldos - gromata iki visų pasiuntinystės prietelių dėl parupinimo varpo į bažnyčią pas. Švelniaus žemeje „Tsakoma“ į Afriką : [prašymas aukoti E. Švelniaus vadovaujama misijai, Pietų Afrika] / Jons Kykillus // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1877, Nr. 3, p. 22-23.

29. Kikilius, Jonas, Kikilienė, Elžbieta. Gromata : [laiškai apie misiją, Pietų Afrika] / Jons ir Elisabeth Kikillus. - Antr. skirtingos // Lietuviška ceitunga. - 1885, febr. 17 (Nr. 7), p. 1; 1886, merca 6 (Nr. 10), p. 1-2; jun. 21 (Nr. 25), p. 1-2; 1887, febr. 15 (Nr. 7), p. 3; 1888, okt. 2 (Nr. 40), p. 1; 1889, dec. 10 (Nr. 50), p. 2-3.

30. Klempel, Gustaw. Apie nabaštininką br. Kardelį Albrekta, pirmąjį lietuviškąjį baptystų pasuntinį : [K. Albrekto (1819 10 20 - 1884 10 26) nekrologas] / Gustaw Klempel ; [su A. Einaro priedais] // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1885, apr. 14 (Nr. 15), p. 1-2.

31. Labrencas S. Iš gromatos brolio Labrenco : [apie darbą Pietų Afrikoje] / S. Labrenc // Naujasis keleivis. - 1881, nov. 4 (Nr. 44), p. 286.

32. Labrenčius, Jokūbas. Gromata brolio Jok. Labrenčiaus apie kelionę į Afriką : [su redakcijos priedais] / Jokub Labrencz // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1877, Nr. 4, p. 30-32; Nr. 5, p. 33-37.

33. Lokys, Kristupas. Kelione pasiuntinio Lokio : [laiškas iš Indijos] / Christoph Lokies // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1889, merca 5 (Nr. 10), p. 1; merca 12 (Nr. 11), p. 2.

34. Lokys, Kristupas. Pasiuntinio Kristupo Lokio kelione į India. - Antr. (Nr. 14): Nu Gazipur iki Ranchi // Lietuviška ceitunga. - 1889, febr. 19 (Nr. 8), p. 1-3; febr. 26 (Nr. 9), p. 1-2; apr. 2 (Nr. 14), p. 1-3.

35. Lokys, Kristupas. „Pasuntinis Lokys iš Indijos rašo...“ / Kristups Lokys // Lietuviška ceitunga. - 1889, jun. 25 (Nr. 26), p. 1-2; sept. 24 (Nr. 39), p. 1-2.

36. Naujoji Gvinėja : iš laiško Reiniškosės pasiuntinystės [Reino misijų draugijos, Vupertalis, Vokietija] / su A. Einaro priedais apie M. Doblį // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1886, apr. 13 (Nr. 15), p. 2; apr. 27 (Nr. 17), p. 1-2; meiji 4 (Nr. 18), p. 2.

37. Neisel, Albert. „Gromata pasuntinio brolio Alberto Neizelio apie smertį pasiuntinio brolio Kristupo Stulgaičio...“ // Lietuviška ceitunga. - 1888, jul. 31 (Nr. 31), p. 1-2.

38. Pasiuntinis Symanaitis : [A. Simonaičio (1842-1886) nekrologas] // Lietuviška ceitunga. - 1886, jun. 29 (Nr. 26), p. 1-2.

39. Plath. „Pasiuntinystės inspekeris Plath iš Berlyn taipo iki mūsų lietuvininkų atraše...“ : [apie D. Didlaukį Indijoje] // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1877, Nr. 10, p. 79-80.

40. Simonaitis A. Gromata pasuntinio Symoneičio iš Sumatros / A. Siemoneit ; [su A. Einaro priedais]. - Antr. skirtingos // Naujasis keleivis. - 1880, dec. 31 (Nr. 40), p. 272-273; 1881, jun. 24 (Nr. 25), p. 162-163; Keleivis broliams lietuvininkams žinias parnešas. - 1883, apr. 13 (Nr. 2), p. 6-7; sept. 7 (Nr. 23), p. 135-136; Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1885, jan. 13 (Nr. 2), p. 1.

41. Skersys. „Brolis Skersys iš Rudakių, Žilių pusto rašo mums...“ : [apie Keturakaičio išvykimą į Rytų Indiją] // Lietuviška ceitunga. - 1879, jul. 22 (Nr. 29), p. 2.

42. Stulgaitis, Kristupas. Iš dieninių knygų pasiuntinio brolio Stulgaičio [Pietų Afrika] / Krist. Stulgaitis ; [su A. Einaro komentarais]. - Publ. nebaigta // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1887, aug. 2 (Nr. 31) - aug. 23 (Nr. 34).

43. Stulgaitis, Kristupas. Iš gromatos pasuntinystės mokinio brolio Stulgaičio / Krist. Stulgaitis // Naujasis keleivis. - 1882, dec. 29 (Nr. 52), p. 351-352; 1883, jan. 5 (Nr. 1), p. 2-3.

44. Švelnienė, Dorotėja. Gromata Dorotheos Švelnenės, pasiuntinio pačos : [laiškai iš Pietų Afrikos] / Dorothea Szwellne // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1877, Nr. 6, p. 45-46; 1878, Nr. 9-11.

45. Švelnius, Erdmonas. Aprašimas kelionės pasiuntinio Ertmono Švelniaus iš teviškės į Pet. Afriką / Ertmons Szwellnus. - Žml. Nr. 8 įklyje // Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų. - 1876, Nr. 8-10.

46. Švelnius, Erdmonas. Gromata pasuntinio brolio Švelniaus [Pietų Afrika] / Erdmann Szwellnus // Naujasis keleivis. - 1882, aug. 4 (Nr. 31), p. 210; aug. 11 (Nr. 32), p. 215-216.

47. Švelnius, Erdmonas. Gromata pasuntinio brolio Švelniaus iš Petinos Afrikos / Erd. Szwellnus // Keleivis broliams lietuvininkams žinias parnešas. - 1883, meiji 5 (Nr. 5), p. 24-25.

48. Švelnius, Erdmonas. Gromata pasiuntinio brolio Švelniaus iš Petinos Afrikos / Erdm. Szwellnus ; [su J. Dilbos (Nr. 17) ir A. Einaro (Nr. 43) priedais] // Konzervatyvų draugystės laiškas. - 1883, apr. 24 (Nr. 17), p. 4; 1884, okt. 21 (Nr. 43), p. 2; okt. 28 (Nr. 44), p. 2.

49. Švelnius, Erdmonas. Gromata pasuntinio Erdmono Švelniaus iš Pietinosės Aprikos / Erdmans Szwellnus // Keleivis : pridėjimas prie „Konzervatyvų draugystės laiško“. - 1885, jul. 28 (Nr. 30), p. 1-2; dec. 1 (Nr. 48), p. 2.

50. Švelnius, Erdmonas. Gromata pasiuntinio Ertmono Švelniaus iš Aprikos / Ertmons Szwellnus. - 1889 antr.: Apie pasiuntinį Švelniui ir jo gromata // Pasiuntinystės laiškelis. - 1880, Nr. 1, p. 7-13; 1885, Nr. 1/2, p. 12-16; 1889, Nr. 1/2, p. 13-16.

51. Švelnius, Erdmonas. Musų mielas brolis, pasuntinys Švelnus : [laiškai iš Pietų Afrikos] / Ertmons Szwellnus. - 1877 antr.: Iš Evangelijos pasiuntinystės nusidavimų // Keleivis iš Karaliaučiaus. - 1876, apr. 25 (Nr. 17), p. 73-75; 1877, aug. 21 (Nr. 34), p. 136-137; aug. 28 (Nr. 35), p. 139-140.

52. Urbšaitis, Kristupas. Apie pasuntinystę tarp žydų / Chr. Urbšaitis ; [su A. Einaro priedais] // Naujasis keleivis. - 1881, sept. 16 (Nr. 37), p. 239-240.

¹ Juška A. Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI-XX amžiuje. - Klaipėda, 1997. - 671 p.

² Kaunas D. Lietuvių periodikos pirmtakas. - Vilnius, 1991. - 51 p.

³ Kaunas D. Mažosios Lietuvos knyga. - Vilnius, 1996. - 669 p.

⁴ Metinis pasiuntinystės laiškelis Vangemano pasiuntinystės draugystės. - Priekulė, 1914. - 31 p.

⁵ Pėteraitis V. Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai. - Vilnius, 1997. - 597 p.

Summary

Missionaries Evangelists of Lithuania Minor: According to Articles in the Lithuanian Periodicals of the Years 1832-1889

Jūratė BLAŽEVIČIŪTĖ

Sources of the Lithuanian periodical press are associated with the activities of the German and Prussian missionary societies. The periodical titled „Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonių“ („Narratives About the Spread of Gospel Between Jews and Pagons“), which started to be issued since 1832, was announcing text translations in the Lithuanian language and also, original articles in the publication issued by the

Karaliaučius missionary society „Konigsberger Missionsblatt“. They comprised materials selected from the missionaries work accounts, including their letters to the officials or relatives and friends. The activities of missionaries of the Lithuanian origin are also reflected in another periodical „Lietuviška ceitunga“ („Lithuanian Ceitunga“).

This article presents biographic data on the missionaries and listing of their articles.